

Van Dale

Zestiende, herziene editie

door drs. Ton den Boon
en lic. Ruud Hendrickx

Etymologie door
prof. dr. Nicoline van der Sijs

Van Dale Uitgevers
Utrecht/Antwerpen

Groot woordenboek van de Nederlandse taal

bloemenmand de (vaak verkleinv.) • sierlijke mand om bloemen of bloempotten met kamerplantjes in te zetten

bloemenmarkt de • markt voor snijbloemen en bloemplanten, var. *bloemmarkt*

bloemenmeisje het **1** meisje dat bloemen te koop aanbiedt **2** meisje dat bloemen aan een winnaar, jubilaris e.d. overhandigt

bloemenmonument het • tijdelijk monument bestaande uit bloemen die door belangstellenden als uiting van medeleven zijn neergelegd op de plaats waar een ongeval of een ramp heeft plaatsgevonden, waar iem. vermoord is e.d.

bloemenmozaïek het **1** mozaïek van bloemen **2** verzameln. mengsel van (zaden van) verschillende soorten eenjarige bloemplanten

bloemenpikkers mv. • familie van kleine tropische vogels (*Dicaeidae*)

bloemenplank de • plank om bloempotten (m.n. buiten het raam) op te zetten

bloemenrand de • bloemrand

bloemenregen de • overvloed van neergestrooide bloemen

bloemenrek het • rek om bloemen of bloemplanten in te zetten

bloemenrijk het • het rijk van Flora, het rijk der bloemen, alle bloemen tezamen

bloemenschaar de • schaar die de bloemen met een veer vasthoudt, wanneer zij afgeknippt worden

bloemenschikken alleen onbep. wijs • bloemschikken

bloemenslinger de • slinger van bloemen (ook als ornament), var. *bloemslinger*, ≈ *guirlande*

bloemenspraak de • bloementaal

bloemenspuit de • toestel om bloemen te bespuiten

bloemenstalletje het • kraampje van een bloemenman, ≈ *bloemenkraampje*

bloemenstoet de • BE bloemencorso

bloemensymboliek de • symbolische betekenis van bloemen (bv. rode rozen symboliseren liefde, fresia's symboliseren vriendschap)

bloementaal de • boodschap die conventioneel d.m.v. bloemen en bloemensymboliek uitgewisseld wordt, ≈ *bloemenspraak*

bloementafel de (meestal verkleinv.) • tafel uitsluitend bestemd om daarop potten met bloemen te plaatsen, var. *bloemtafel*

bloementapijt het **1** bloementapijt **2** afbeelding bestaande uit bloemen of bloemblaadjes die in kleurrijke figuren op een straat of plein geschikt worden

bloementhee de • thee met gedroogde bloemen of bloembladeren erdoor, ter verhoging van de geur, ≈ *bloempjesthee*

bloementherapie de • bachtherapie

bloementijd de • tijd waarin er veel bloemen bloeien

bloementuin de • tuin waarin bloemen worden geteeld, ≈ *bloesemgaard*, ≈ *moestuïen*

bloemenvaas de **1** vaas om snijbloemen in te plaatsen **2** veroud. vaas met kunstbloemen

bloemenwals de • wals waarbij iedere dame een boeketje ontvangt en onder het walsen vasthoudt

bloemenweelde de • rijkdom, overvloed van bloemen

bloemenweide de • weide met veel (wilde) bloemen, m.n. die niet begraasd wordt maar voor de sier dient

bloemenwinkel de • bloemisterij

bloemenzee de • grote hoeveelheid bloemen

bloemerant bn. • bleumerant

bloemetje het **1** bloempje (**2**) **1** in collectieve zin boeket bloemen: een *bloemetje* meebrengen; uitdr. iem. in de *bloemetjes* zetten hem fêteren, vgl. 'bloem (2); BE een *bloemetje* naar iem. gooien iem. een compliment geven; uitdr. over de *bloemetjes* en de *bijtjes* vertellen voorlichting geven over de voortplanting aan jonge kinderen

bloemetjesbehang het • gebloemd behang, behang met een motief van bloemen als versiering

bloemetjesjurk de • jurk met een bloemetjespatroon, soms met de bijgedachte aan oubolligheid

bloemetjesodeur de • reukwater met een geur van bloemen

bloemetjesstof de • gebloemde stof, stof met een bloemetjespatroon

bloemfestoen het & de • slinger van bloemen en groen

bloemfiguur de • figuur die een bloem voorstelt

bloemfontein de • vuurwerk dat een fontein van bloemfiguren te zien geeft

bloemformule de • formule waarin het bloemdiagram wordt uitgedrukt

bloemgestel het • plantk. bloeiwijze, inflorescentie, t.w. als het concrete samenstel van bloemdelen zoals het zich aan een gewas vertoont

bloemgewas het • bloemdragende plant, ≈ *bloem*

bloemgodin de • myth. Flora

bloemheester de • sierheester die om zijn sierlijke bloemen gekweekt wordt

bloemhoofdje het • bloeiwijze van zittende of kortgesteelde bloemen aan het uiteinde van een niet-verbrede as

bloemhoopje het • plantk. zijdelings geplaatst groepje van dicht opeengedrongen bloemen

bloemhout het **1** verzameln. bloemdragend hout **2** stofn. gevamd of gebloemd hout

bloemig bn. **1** bebloemd, bloemrijk **2** met ²bloem (2) bedekt, var. *blommig*; *bloemige aardappelen* droog en melig **3** reg. fleurig

-bloemig /bij attr. gebruik is het eerste lid beklemttoond/ bn.; -e, -er, -st (comparatief en superlatief zijn niet gebruikelijk bij woorden met een telw. als eerste lid) • als tweede lid in samenstellende afleidingen die betekenen: met zoveel of zulke bloemen als in het eerste lid wordt aangegeven: *armbloemig*, *driëbloemig*, *eenbloemig*, *grootbloemig*, *kleinbloemig*, *langbloemig*, *tweëbloemig*, *veelbloemig*, *vierbloemig*, *weinigbloemig*, *witbloemig*, *zesbloemig*

bloemist de **1** iem. die beroepsmatig bloemen kweekt, vr. ook *bloemiste*, ≈ *bloemkweker* **2** handelaar in bloemen, vr. ook *bloemiste*, ≈ *bloemenhandelaar*, *bloemenman*

bloemistengrond de • stofn. potaarde (**2**)

bloemisterij de **1** het werk van de bloemist **2** winkel van een bloemist

bloemkas de • kas voor de teelt van sierbloemen

bloemkatje het • plantk. 'kat (7)

bloemkelk de • buitenste bloembekleedsel

bloemkever de • in bloemen levende kever

bloemkluwen het • ongesteelde bloeiwijze, bestaande uit zittende, bolvormige bloemhoopjes (*glomerulus*)

bloemknop de • knop waaruit een bloem zal komen of reeds aan het komen is, ≈ *bloembot*, *knop* (9a)

bloemkolen alleen onbep. wijs • NL; inf. geestelijk niet in orde zijn, ≈ *malen (3)

bloemkolf de • bloeikolf

bloemkool de **1** koolsoort met vlezige bleekgele bloemstengels, die als groente gegeten worden: uitdr.; scherts. *Tante Bloemkool* → tante (3) **2** vliegengerst. oerwoud of raffen vanuit het vliegtuig gezien **3** fig.; zeer inf.; in 't mv. (grote) 'borsten (7) • 1567, vertaalde ontleding aan Fr. *chou-fleur* of rechtstreeks uit It. *cavolfiore*

bloemkoolbuurt de • NL bloemkoolwijk

bloemkoolkwal de • wortelkwal (1)

bloemkoollucht de • geur van gekookte bloemkool, vaak ervaren als onaangenaam

bloemkoolneus de • aardbeienneus

bloemkooloor het • misvormde oorschelp, o.a. voorkomend bij boksters

bloemkoolrijst de • grof geraspte bloemkool, als vervanger van rijst gegeten in het kader van een koolhydraatarm dieet

bloemkoolroosje het • partje van een bloemkool

bloemkoolwijk de • NL wijk gebouwd in de jaren 70 of 80 van de twintigste eeuw, o.m. gekenmerkt door een onderverdeling in woonerven die als minuijkjes fungeren, ≈ *bloemkoolbuurt*, *spaghettiwijk*

bloemkoolwolk de • cumulonimbus

bloemkorf de • mandje met of voor bloemen

bloemkorfje het • bloeiwijze van zittende bloemen op de top van een verbrede as

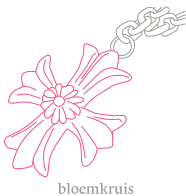
bloemkrans de **1** krans met gelijksoortige bloemdelen **2** van bloemen gevlochten krans of kroon, var. *bloemenkrans*

bloemkroon de • binnenste, meestal felgekleurde krans van bloembekledsels, ~ *kroon* (12), *²kelk* (1a)

bloemkruis het • herald. **kruis** waarvan de armen naar het eind breder worden en ongeveer in de vorm van een lelie uitlopen

bloemkweker de   • bloemist (1)

bloemkwekerij de 1 de kunst of het bedrijf van het kweken van bloemen 2 bedrijf van een bloemkweker, ~ *bloemisterij* 3 terrein waarop bloemen gekweekt worden

bloemkruis

bloemlezen ov. ww.; **bloemleesde**, heeft **gebloemleesd** • een bloemlezing maken (uit ...)

bloemlezer de   • samensteller van een bloemlezing, ~ *anthologist*

bloemlezing de 1 verzameling van uitgelezen stukken of fragmenten uit de werken van een of meer schrijvers, ~ *anthologie*, *chrestomathie* 2 verzameling van de beste, mooiste, opvallendste, grappigste enz., soms ook wel ergste, belachelijkste, ergerlijkste zaken uit een bep. categorie: een *bloemlezing* van *uitspraken*, *reacties*, *fouten*, *klachten* • 1819, vert. van mod. Lat. *florilegium*

bloemmaand de • bloemenmaand

bloemmarkt de • bloemenmarkt

bloemmeel het • bloem

bloemmotief het • op bloemvormen geïnspireerd ornament of patroon

bloempakje het • zekere bloeiwijze, m.n. bij de grassen: een groepje van bloempjes, omgeven door een paar blaadjes, aan het eind van een zijas

bloempap de • pap van bloemmeel, ~ *lammetjespap*

bloempartij de • schild. deel van een schilderwerk dat bloemen voorstelt

bloemperk het • bloembed

bloempje het 1 kleine bloem, ~ *bloemetje* (1) 2 in de reg. verb. uitdr. *blauwe bloempjes* praatjes voor de vaak a uitdr. iem. *blauwe bloempjes op de mouw spelden* iem. iets wijsmaken 3 kleine kol (bij paarden)

bloempjesdag de • dag waarop gecollecteerd wordt met bloempjes

bloempjesthee de • bloementhee

bloemplaat de • meubelm. plaat mahoniehout met warig gevlamde tekening

bloemplant de • fraai bloeiende of welriekende plant uit de kwekerij

bloempoliep de • bloemdier

bloempot de 1 pot (m.n. roodaarden) om een of meer planten in te kweken: uitdr.; BE; inf. *met bloempotten gooien* verwijten maken 2 fig. bloempotkapsel

bloempotkapsel het • scherts. kapsel waarbij het lijkt alsof iem. een omgekeerde bloempot op het hoofd had, zodat alleen het haar dat eronderuit kwam, weggeknipt kon worden, ~ *bloempot* (2)

bloempricel het • met klimbloemen begroeid priegel

bloemputter de • distelvink

bloemrand de • ornamentele rand met bloemmotieven, var. *bloemenrand*

bloemriet het • plant van het geslacht *Canna*, m.n. *Canna indica*, een tuinplant met grote bladeren op onvertakte stengels, ~ *canna* (2)

bloemrijk bn. 1 rijk aan bloemen, ~ *polyanthisch* 2 • [lett. rijk aan stijl]bloempjes], Lat. *flos* [bloem] kende al deze figuurlijke betekenis • fig. met veel stijlfiguren en beeldspraak: een *bloemrijke stijl*, *taal*

bloemruiker de • boeket (1)

bloemsaus de • van ²bloem (1) gemaakte saus

bloemschede de • bloieschede

bloemscherm het • scherm (6)

bloemschikken alleen onbep. wijs • bloemen kunstig ordenen in vazen om er het fraaiste effect mee te bereiken, var. *bloemenschikken*

bloemschilderen alleen onbep. wijs • bloemen en vruchten schilderen

bloemsijs de • volksnaam voor de ²sijs

bloemslinger de • bloemenslinger

bloemspeer de • 'speer (4)

bloemspil de • 'spil (9) van een bloem

bloemstamper de • stamper (9)

bloemstekers mv. • geslacht van snuittorren waartoe o.a. de appelbloesemkever behoort (*Anthonominae*)

bloemstempel de • 'stempel (4)

¹bloemstuk het 1 schilderij, tekening, dat hoofdzakelijk bloemen voorstelt 2 geheel van sierlijk gerangschikte leven- de bloemen, al of niet in een mand

²bloemstuk het • bep. stuk vlees uit de schouder van rund of varken • *van bloem* [puik, keur]

bloemsuiker de 1 BE poedersuiker 2 basterdsuiker • *leen-vert. van Belg.-Fr. sucre farine* [poedersuiker]

bloemtafel de • bloementafel

bloemtapijt het • overvloed van bloemen waaronder de bodem schuilgaat, ~ *bloementapijt* (1)

bloemtegel de • met bloemen beschilderde tegel

bloemtros de • plantk. bloeiwijze met verlengde spil en gesteelde bloemen (in de spreek. wel ruimer genomen), ~ *bloesemtros*

bloemtuil de 1 plantk. bloeiwijze waarbij de onderste zijassen groter zijn dan de bovenste, zodat de bloemen ongeveer op dezelfde hoogte staan 2 vnl. verkleinv. bloemruiker

bloemvast /bij attr. gebruik is *bloem* beklemtoond/ bn. • van bijen een voorkeur hebbend voor bepaalde bloemen zolang ze nectar en/of stuifmeel bevatten, ~ *plaatsvast*

bloemvastheid de • voorkeur (bij bijen) voor bepaalde bloemen zolang ze nectar en/of stuifmeel bevatten, ~ *plaatsvastheid*

bloemvorm de • gedaante, vorm van een bloem

bloemwerk het 1 versiering met of van bloemen of bloemmotieven 2 bouwk. lofwerk

bloemwiltg de • sierheester uit de steenbreekfamilie (*Itea virginica*)

bloemzaad het • zaad van eenjarige bloemdragende sierplanten

bloemzak de 1 • meelzak 2   • BE; inf. iem. zonder ruggengraat, ~ *slappeling*

bloemzetting de • chem., plantk. aanzetting, vorming van een bloem

bloemzoet /bij attr. gebruik is *bloem* beklemtoond/ bn. 1 bijzonder lief en vriendelijk (doorgaans met de bijgedachte van niet te vertrouwen): een *bloemzoet gezicht* zetten; *bloemzoet kijken* 2 onnozel lief 3 reg. een beetje scheel

bloemzoom de • 'zoom (6)

bloes /blus/ de

bloesemtocht de • (georganiseerde) tocht door bloesemende boomgaarden

bloesemtros de • bloemtros

bloesemtijw de • tijw met jonge bloemen eraan

bloesjesdag de • eerste warme lentedag, waarop de vrouwen voor het eerst in een bloesje op straat lopen, vgl. *rokjesdag*
bloezen onov. ww.; **bloesde**, heeft **gebloesd** • als een bloes overhangen: **bloesende mouwen**

blog /blɔx/ de & het; -s • persoonlijk dagboek op internet, ≈ *blogs*, *weblog*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid het thema, onderwerp van het blog noemt: *kunstablog*, *literatuurblog*, *poëzieblog*, *wiskundeblog*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de makers en/of de doelgroep noemt: *alloctonenblog*, *bankiersblog*, *dichtersblog*, *economenblog*, *filosofenblog*, *gamersblog*, *jongerenblog*, *journalistenblog*, *juristenblog*, *kunstaarsblog*, *lotgenotenblog*, *ondernemersblog*, *ouderenblog*, *schrijversblog*, *seniorenblog*, *studentenblog*, *tienerblog* • Eng., verkort uit *weblog*

blogbericht het • bericht dat geplaatst wordt op een weblog, ≈ *blogpost*, *blogposting*, *posting* (1), ¹³*post*

blogboek het • boek dat eerst als weblog gepubliceerd is, of waarvan grote delen interactief, via een weblog tot stand zijn gekomen, ≈ *bloek*, *blook*

bloggen /blɔxə(n)/ onov. ww.; **blogde**, heeft **geblogd** • een blog bijhouden, ≈ *webloggen*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid het onderwerp noemt: *foodbloggen*, *modebloggen*, *reisbloggen*

blogger /blɔxə/ de & • iem. die een weblog bijhoudt, ≈ *weblogger*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid het thema, onderwerp noemt, waarover iem. een weblog bijhoudt: *actualiteitenblogger*, *autoblogger*, *beleggingsblogger*, *beursblogger*, *buurtblogger*, *designblogger*, *fashionblogger*, *mediablogger*, *modeblogger*, *muziekblogger*, *nieuwsblogger*, *opinieblogger*, *reisblogger*, *royaltyblogger*, *schandaalblogger*, *showbizblogger*, *taalblogger*, *technologieblogger*, *vakantieblogger*, *voetbalblogger*, *wetenschapblogger*

bloghappen onov. ww.; **bloghopte**, heeft **gebloghopt** • van weblog naar weblog surfen

blogonomie de g.m.v. • economische bedrijvigheid die verband houdt en voortvloeit uit communicatie via weblogs

blogosfeer de • de wereld van weblogs en bloggers, × *mainstreammedia*

blogpost /blɔxpost/ de -s of -en • blogbericht

blogposting /blɔxposti/ de • blogbericht

blogsite /blɔxsaɪt/ de • website waarop blogberichten worden geplaatst, ≈ *blog*

blogstek de • weblog

blogware /blɔxwe:r/ de g.m.v. • software die nodig is om weblogs te kunnen maken en onderhouden • Eng.

blohartig bn. • verouwd. 1 lafhartig 2 schuchter, beschroomd

'blok het techn. ook de

1 boomstam zonder wortels en kroon

2 houtblok

3 houtblok e.d. waaraan of waarop bep. handelingen worden verricht

4 ladeboom

5 hout waarin een voorstelling gesneden is die afgedrukt kan worden

6 houten strafwerktuig

7 voorwerp om de paardenbenen, om rennen en springen te bemoeilijken

8 offerblok

9 klomp

10 met hout beslagen muil

11 druif in een karnton

12 als term bij het sigarenmaken

13 katrol of takel

1 -ken • schacht van een boom, de stam zonder wortels en kroon

2 -ken • min of meer regelmatig stuk hout, ≈ *houtblok* 3 -ken • 'blok (1), gewoonlijk in cilindrische vorm, dienend als onderstel of om daarop zekere handelingen te verrichten, bv. om vlees op te hakken of metalen op te bewerken: *uitdr.*; reg. *er valt nogal van 't blok er is nogal eens een extraatje*; *uitdr. zijn hoofd op het blok verliezen* onthoofd worden; – ook in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de functie aanduidt: *dersblok*, *hakblok*, *hout-hakblok*, *slachtblok* 4 -ken • wév. stuk hout dat als keg dient, ≈ *lade-boom* 5 -ken • stuk hout waarin een voorstelling gesneden is die afgedrukt kan worden 6 -ken • zwaar houten strafwerktuig, waarin benen, armen of hals geklemd werden om beweging onmogelijk te maken:

14 blokvormig voorwerp van een zware stof

15 heiblok

16 blokvormig voorwerp

17 plomp voorwerp

18 regelmatig meetkundig lichaam

19 kubus

20 vierkant stuk speelgoed

21 coalitie

22 woonblok

23 geheel van bij elkaar

horende zaken

24 huizenblok

25 groep barakken

26 rechthoekig deel van een terrein of areaal

27 complex onroerende zaken bij ruilverkaveling

28 baanvak

29 seinhuis

30 vierkant stuk veen

31 vierkant veld in geweven stoffen

32 als filatelistische term

33 tekstblok e.d.

34 deel van een cursus e.d.

35 houten loekend

36 in de verb. 'in blok'

37 als volleybalterm

38 als voetbalterm

tot het blok veroordeeld worden; in het blok liggen; *uitdr. voor het blok (komen te) zitten* in een situatie terechtkomen waarin je geen keus meer hebt; *uitdr. iem. voor het blok zetten* iem. voor een moeilijke keuze plaatsen, dwingen tot een door hem niet-gewild besluit 7 -ken • stuk hout of ijzer met een beugel om het been van paarden bevestigd, wanneer zij te dertel in de wei zijn: *uitdr. dat is een blok aan mijn been* dat maakt me het leven moeilijk, bezwaart me; *die weduwnaar heeft drie blokken aan zijn been* heeft drie kinderen om te verzorgen 8 -ken • kist, bus om offergaven in te bewaren, ≈ *offerblok*: *het blok lichten* de gelden eruit halen 9 -ken • reg. klomp 10 -ken • reg. soort van muil, van anderen met hout beslagen 11 -ken • druif in een karnton, het ronde met gaten doorboorde plankje aan de pols, dat in de melk op en neer wordt bewogen 12 -ken • sig. houten vorm voor 20 à 25 bosjes: *in de blokken gemaakte sigaren* in tegenstelling met handwerk 13 -ken, verouwd. -s • katrol (1) (m.n. als scheepsterm) a hele takel: *een lijn door een blok scheren*; *enkel blok*; *dubbel blok* twee boven elkaar bevestigd 14 -ken • min of meer regelmatig li-

chaam van een (m.n. zware) stof, in het algemeen vooral van steen of metaal: *blokken tin of lood* korte, dikke staven, zoals zij in de handel voorkomen, zalmen; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid een steen, metaal of een dergelijke stof noemt: *basaltblok*, *cementblok*, *erts-blok*, *marmerblok*, *zoutblok* 15 -ken • verk. van *heiblok* 16 -ken • ander voorwerp dat min of meer de gedaante van een 'blok (14) heeft: *het blok van een boek* de opgenaaide en besneden vellen; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid een stof of zaak noemt: *carbolkblok*, *dropblok*, *no-gablok*, *snoepblok* a *bloccote* 17 -ken • bij verg. zwaar, plomp voorwerp: m.n. in de verb. *neervallen als een blok*; *uitdr. als een blok voor iem. of iets vallen* er erg gecharmeerd van zijn; *hij ligt als een blok* hij is doodziek; *slapen als een blok*; *uitdr. 't is een onbehouwen blok* een ruw, onbeschaafd mens; *een blok van een meid* een zware, stevige meid 18 -ken • regelmatig meetkundig lichaam a *wisk. parallelpipipedum* 19 -ken • in 't bijz. kubus 20 -ken • klein, vierkant stuk speelgoed 21 -ken • staatk. enige (occasioneel of principieel) aaneengesloten partijen, ≈ *coalitie*: *het rechtse*, *het linkse blok*; ook van staten een *West-Europees blok*; een *economisch*, *militair*, *monetair*, *politiek enz. blok*; *uitdr. zwart blok* groep in het zwart geklede, onherkenbaar vermomde demonstranten, die hardhandig optreedt bij een betoging 22 -ken • een aantal aaneengebouwde panden of een door straten ingesloten groep huizen, ≈ *woonblok*: *een blok huizen in aanbouw* 23 -ken • geheel van bij elkaar horende zaken; – ook in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de functie aanduidt: *doucheblok*, *keukenblok*, *kookblok*, *wasblok* 24 -ken • groep huizen die door straten min of meer rechthoekig wordt ingesloten, ≈ *huizenblok*; vgl. *blokje* (3) 25 -ken • groep barakken van een (concentratie)kamp 26 -ken • bij verg. afzonderlijk deel, vierkant of rechthoek, van een terrein, van bouw- of weiland, van de zeebodem 27 -ken • complex onroerende goederen, begrepen in een ruilverkaveling 28 -ken • spoorw. elk van de baanvakken waarin een spoorweg door seinen (blokposten) verdeeld is 29 -ken • BE; spoorw. seinhuis 30 -ken • veend. elk van de vierkanten waarin het veen bij het aansnijden verdeeld wordt 31 -ken • vierkant of rechthoekig veld, m.n. in geweven stoffen a in 't mv. vierkanten op een schild naast grotere figuren b in de verklein. en in 't mv. rechthoeken op een schild naast grotere figuren 32 -ken • filatelie vier in een rechthoek aan elkaar zittende ongelijke postzegels, omge-

ven door een al dan niet van tekst voorziene rand **a** een recht-hoekig deel van een vel (gelijke) postzegels **33** -ken • drukk. een alinea zetsel **a** comp. aaneengesloten reeks tekens in een bestand die geselecteerd wordt om te worden bewerkt, verplaatst, gekopieerd e.d. **34** -ken • afzonderlijk, aaneengesloten deel, bv. van een cursus **35** -ken • jacht. houten lokeend **36** -ken • in de verb. *in blok* • < Fr. en *bloc* • in zijn geheel, alles of allen samen **37** -ken • volleybal formatie van een tot drie voorspelers die met de handen boven het net een aanval van de tegenpartij proberen af te slaan **38** g.m.v. • voerb. actie waarbij een schot wordt gesmoord doordat de verdediger op het moment van schieten zijn been of benen tegen de bal zet: *een blok zetten* • **1285** 'blok, balk, een omheinde akker' ~ Oudiers blog [stuk van iets]

² **blok** de g.m.v. • BE; inf. **1** het 'blokken **2** bloktijd **blokart** /bloka:rt/ de • zeilwagen met drie wielen • **2002**, Eng.

blokarten /bloka:rtə(n)/ onov. ww.; **blokartte**, heeft geblokart • rijden met een blokart

blokband de (vaak verkleinv.) **1** sierband met contrasterende blokjes **2** meton. taxi met een blokband (1) op de carrosserie

blokkeest het • BE; inf. blokker

blokbeslag het • ijzeren band met haak of oog, waarmee een hijsblok bevestigd wordt

blokbestrating de • bestrating met, plaveisel van houten blokken

blokkeugel de • uitneembare beugel die wordt vastgeklemd aan de bovenkaak en verbonden is met de onderkaak en deze bij het praten of slikken naar voren beweegt, ~ *activator* (2)

blokboek het **1** boek waarvan de bladen bedrukt werden met houten waarin letters en figuren in reliëf gesneden waren (houtsnedes), en niet met losse letters **2** boekb. boekblok **3** spoorw. boekje waarin een blokwachter de treinen noteerde

blokborstel de • blokkwast

blokbreker de   • arbeider die in een steengroeve blokken steen uithakt

blokbus de • koker om een bloknagel

blokcondensator de **1** condensator (1) in blokvorm **2** condensator (1) die gelijkspanning blokkeert

blokopolymeer het & de • chem. polymeer waarvan de moleculen uit secties van homopolymeren bestaan, ...-A-A-A-A-B-B-B-A-A-A-...

blokcursus de • aaneengesloten periode waarin één vak gedoceerd wordt, ~ *blokperiode* (2)

blokdenken alleen onbep. wijs • over de internationale politiek denken in termen van machtsblokken

blokdiagram het **1** geologische perspectieftekening van een deel van de aardkorst in drie loodrecht op elkaar staande vlakken **2** blokschema

blokdorp de & het • tot een blok gegoten ingedikt sap uit de wortelstok van het zoethout

blokdruk de **1** het drukken of bedrukken (vnl. van katoen) met blokken **2** druk volgens dit procedé; vgl. *blokboek*

blokeend de • reg. wilde eend

bloken ov. ww.; *blookte*, heeft *geblookt* • reg. **1** een blok bouwland inspecteren, koren gaan bezichtigen of schatten, teneinde bij de tiendverkopingen te kunnen bieden **2** het gewas opnemen **3** kavelen, om te zien onder welk 'blok (26, 27) men een tiendplichtig land brengen wil • **1896**, van *blok* in de bet. 'perceel'

blokfluit de **1** meestal houten fluit zonder kleppen, die bij het bespelen recht voor de mond wordt gehouden **2** een van de conische open pijpen in een orgel • **1926-1950**, zo genoemd naar het houten blokje dat het mondstuk afsluit

blokfluitist de   • iem. die een blokfluit bespeelt

blokgoot de • houten dakgoot, gemaakt van een uitgeholde balk, ~ *ribgoot*

blokhaak de **1** winkel- of kruishaak voor het afschrijven van werkstukken **2** drukk. tekthaak

blokhak de • brede, hoekige, vrij hoge 'hak (3)

blokhoofd het **1** iem. die als leider optreedt van een bepaald

blok huizen, o.a. bij de luchtbeschermingsdienst van de **BB 2** iem. die een groep personen leidt

blokhout het • hout waarvan blokken gezaagd worden

blokhuis het **1** kleine sterkte (7), die dient voor het versperren van een weg, te land of te water; vgl. *sperfort 2* bij uitbr. sterk huis van op elkaar gestapelde blokken vervaardigd **3** niet alg. gevangenis **4** huisje van een blok- of baanwachter

blokhut de • van weinig of niet bewerkte gespleten boomstammen gebouwd onderkomen

blokje het **1** boekdr. zwart of wit gelaten vierkantje **2** verk. van *bouillonblokje* **3** in de verb. *een blokje omlopen* langs een omweg ergens naartoe lopen, bij wijze van wandeling of om iets of iem. uit de weg te gaan, een straatje omlopen

blokjesband het & de • bandweefsel met blokversiering **blokjesbestrating** de • bestrating met, plaveisel van blokjes hard hout, ~ *houtbestrating*

blokjesbeugel de • tandh. vaste beugel met metalen blokjes die op de tanden en kiezen gelijmd worden, ~ *plaatjesbeugel*, *slotjesbeugel*

blokjesbuik de • wasbord (4)

blokjescode de • QR-code

blokjesfeest het • NL feest waarop de gasten gespreid over een of meer dagen worden ontvangen, m.n. ten tijde van een epidemie

blokjesgoed het **1** van linnen of katoen geweven 'goed (7) met blokken erop, ~ *dambordgoed 2* blokwerk (1)

blokjespatroon het • blokpatroon

blokjesverjaardag de • in NL verjaardag waarop de gasten in tijdsblokken, d.w.z. gespreid over de dag, worden ontvangen, m.n. als manier om de vorming van grote groepen te vermijden en zo het risico van virusverspreiding te verkleinen

blokjesvoetbal het • paaltjesvoetbal

blokkaars de • kaars in blokvorm

blokkaart de • kaart waarop de verschillende blokken van een grond zijn aangegeven, kadastrale kaart

blokkaas de • in blokvorm gegoten kaas

blokkade de -s **1** insluiting van een vesting of een stad **a** afsluiting van een stad, kust of haven van de zeezijde door oorlogsschepen om de toevoer resp. het uitlopen van de vloot of van koopvaardisschepen te beletten: *effectieve blokkade* die metterdaad uitgevoerd wordt; *papieren blokkade* die alleen afgekondigd is **b** afsluiting van een doorgang: *een blokkade opwerpen*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de geblokkadeerde weg, ruimte noemt: *aderblokkade*, *baanblokkade*, *bekkenblokkade*, *brugblokkade*, *darmblokkade*, *galblokkade*, *galwegblokkade*, *grensblokkade*, *havenblokkade*, *internetblokkade*, *kustblokkade*, *luchthavenblokkade*, *luchtwegblokkade*, *nierblokkade*, *poortblokkade*, *rivierblokkade*, *spoorblokkade*, *spoorwegblokkade*, *straatblokkade*, *urinegewegblokkade*, *wegblokkade*, *zeeblokkade*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid noemt welke zaken, stoffen e.d. door een blokkade niet verplaatst, m.n. niet in- of uitgevoerd kunnen worden: *aardgasblokkade*, *bloedblokkade*, *brandstofblokkade*, *informatieblokkade*, *investeringsblokkade*, *kolenblokkade*, *olieblokkade*, *petroleumblokkade*, *voedselblokkade*, *wapenblokkade*, *waterblokkade*, *zuurstofblokkade*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de middelen noemt waarmee een doorgang geblokkeerd wordt: *autoblokkade*, *busblokkade*, *fileblokkade*, *taxiblokkade*, *tractorblokkade*, *vrachtwagenblokkade 2* fig. het blokkeren van gelden, effecten e.d. **3** drukk. geblokkeerde letters **4** psych. het in de geest ²geblokkeerd (2) zijn, ~ *remming 5* verschijnsel dat een hogedrukgebied zo vast op zijn plaats ligt dat depressies afbuigen en het weer niet kunnen beïnvloeden

blokkadebreker de • schip dat door de linie van de blokkerende schepen weet heen te breken en binnen te vallen of uit te lopen

blokkadebreuk de • het doorbreken van een blokkade

blokkadelinie de • lijn waarlangs een blokkade wordt uitgevoerd

blokkadepolitiek de • politiek die beoogt een land, streek of volk te isoleren door handel, culturele en diplomatieke betrekkingen e.d. onmogelijk te maken

blokkadepolitiek

blokkadeschip het • schip dat deelneemt aan een blokkade
blokkage /blokʒə/ de • BE 1 het blokkeren 2 med. blokkade: een blokkage in de nek, rug 3 med. verstopping: een blokkage van de zaaileiders • < Fr. *bloccage*

blokkapiteel het • teerlingkapiteel

blokkeel de • blokkelen • bouwkw. balkje dat een kreupele stijl met de muur verbindt

blokkeerbeugel de • ijzeren beugel op een gehuurde parkeerplaats die bij afwezigheid rechtop te plaatsen en afsluitbaar is

blokkeerfries de • elk van de personen die in nov 2018 in Friesland een wegblokkade hadden opgezet om anderen te verhinderen te demonstreren tegen een aspect van de sinterklastraditie, door sommigen beschouwd als verdediger daarvan

blokkeerstift de • borgpen

¹**blokken** onov. ww.; blokte, heeft geblokt 1 ijverig, onvermoeid studeren: wie vooruit wil komen, moet blokken a in 't bijz. met moeite, met meer ijver dan aanleg op iets studeren • 1599, van blok, vgl. Du. *arbeiten wie ein Block*

²**blokken** ov. ww.; blokte, heeft geblokt 1 spoorw. 'blokkeren (4), > ontblokken 2 balsp. 'blokkeren (7): voetb. een geblokt schot dat wordt gesmoord doordat de verdediger op het moment van schieten zijn been of benen tegen de bal zet a volleybal 'blokkeren (8) 3 comp. een 'blok (33) maken

blokkenbouw de • woningbouw in blokken, > *strokenbouw*

blokkendoos de • 1 doos met blokken als kinderspeelgoed 2 fig. groot flatgebouw

blokkenzonearchitectuur de • ongunstig architectuur die gekenmerkt wordt door betonbouw in grote, rechthoekige vlakken

blokkenfabriek de • op de Antillen steenfabriek

blokkenmaker de • blokmaker

blokkenvuur het • vuur van blokken brandhout

blokker de • iem. die ijverig studeert, hard werkt om iets te leren, ≈ *blokkeest*

blokkerboon de • reg. citroenboon (2) met bruingele zaden

¹**blokkeren** ov. ww.; blokkeerde, heeft geblokkeerd 1 mbt. een kust, stad of haven van de zeezijde met oorlogsschepen afsluiten, > deblokkeren (1) 2 de doorgang belemmeren van ..., ≈ versperren, > deblokkeren (1): een grensovergang, de toegangswegen blokkeren 3 drukk. bij het ontbreken van een letter voorlopig een andere zetten, maar omgekeerd, > deblokkeren (4): een geblokkeerd woord 4 spoorw. een blok afsluiten, ≈ 'blokken (1), > deblokkeren (3), ontblokken: tegelijk met het blokkeren van de ene post wordt de terugliggende post ontblokt 5 mbt. fondsen, effecten, een rekening door wettelijk voorschrift of door overeenkomst onvervreemdbaar maken, aan beschikking door de rechthebbende onttrekken, vastleggen, > deblokkeren (2) 6 mbt. een biljartbal met een fikse stoot in een hoekzak spelen 7 balsp.; mbt. een tegenspeler (op ongeoorloofde wijze) afschermen, hinderen, ≈ 'blokken (2) 8 volleybal een aanval van de tegenpartij boven het net afslaan door met de handen een blok te vormen, ≈ 'blokken (2a) 9 de beweging onmogelijk maken van ..., > deblokkeren (1): als je de auto parkeert moet je het stuur blokkeren

²**blokkeren** onov. ww.; blokkeerde 1 van een voertuig bruusk gestopt worden (m.n. door een technisch mankement dat een of meer wielen door de rem tot stilstand brengt, terwijl de wagen nog voortschuift) 2 van een persoon niet meer verder kunnen, gestuit worden in zijn gewone doen en laten, ≈ vastlopen: ik blokkeer altijd helemaal als ik haar weer zie 3 sport door het wegvloeden van krachten het gevoel hebben niet meer vooruit te komen: halverwege de col blokkeerde ik • 1624 < Fr. *bloquer*

blokkerisering de • g.mv. • NL het verschijnsel dat in winkelstraten (bijna) alleen nog winkels van grote ketens te vinden zijn, ≈ *verblokkering* • genoemd naar de Ned. winkelketen *Blokker*

blokketen de • blockchain (1) • vert. van Eng. *block chain*

blokketting de • rijwielketting met blokjes tussen de schaklen, > *rollerketting*

blokkwast de • kwast met vierkante of rechthoekige bus (bv. een witkwast), ≈ *blokkorstel*

bloklaars de • (bagger)laars met houten zool

blokland het • door een sloot of heining afgesloten stuk grond

bloklava de • dikvloeiende, met gasbellen gevulde lava, die aan de oppervlakte in blokken stolt, ≈ *aa-lava*, *schollava*

blokleem het • keileem

blokletter de • 1 boekdr. antiqualetter die overal even dik is 2 niet-cursieve schrijffletter

blokletteren ov. ww.; blokletterde, heeft geblokletterd • BE in grote krantenkoppen melden

bloklijn de • geblokte lijn, lijn bestaande uit korte streepjes

blokllood het • stofn. lood in 'blokken (14), ≈ 'zalm

blokmaaler de • meesterknecht aan een oliemolen, die aan het naslagblok staat

blokmaker de • 1 iem. die beroepshalve 'blokken (13) maakt, var. *blokkenmaker*, ≈ *katrolmaker* 2 reg. klompenmaker, var. *blokkenmaker*

blokmelk de • bijna droge gecondenseerde melk in blokken

blokmes het • mes van de klompenmaker

blokmodel het • verkleind houten model van een te bouwen schip

bloknaad de • platte naad

bloknagel de • pen van ijzer of van pokhout, die als spijl dient voor een blokschijf, ≈ *blokpjn*

blokoven de • oven waarin blokken metaal verhit worden (om gewalst te worden)

blokpatroon het • patroon van weefsels enz. bestaande uit contrasterend gekleurde vierkantjes, ≈ *blokjespatroon*

blokperiode de • 1 BE; inf. tijd om te 'blokken, ≈ *bloktijd* 2 blokcursus

blokpijp de • (orgel)pijp van zeker register

blokpjn de • zeevw. bloknagel

blokpolis de • BE woningverzekering voor een gebouw met woningen van verschillende eigenaars, bv. een flatgebouw

blokpolitiek de • politiek die gevoerd kan worden door een partij die zelfstandig een machtsblok vormt

blokpost de • 1 spoorw. post ter bediening van een bloksein 2 post van een dienst die bij een blok huizen behoort

blokpunt de • drukk. punt met zoveel wit dat hij een pasje (2) of een 'vierkant (7) vult

blokrad het • een vol rad zonder spaken, velgen of randband, dus een grote schijf, ≈ *blokwiel*

blokrem de • rem die werkt door een tegen het wiel drukkend blok

blokrijden alleen onbep. wijs • BE gegroepeerd rijden met een constante snelheid, onder politiebegeleiding, om files te voorkomen

blokschaaf de • korte, platte schaaaf, bestaande uit een blok met rechte of gekromde zool, en zonder 'stoot (1): *dubbele of zoete blokschaaf* met schaaaf- en keerbeitel, geschikt om er hout vlak en gaaf mee te schaven

blokschaar de • zware schaar om dikke platen (ook betonijzer) door te knippen, waarvan de ene greep in een blok is bevestigd

blokschema het • grafische voorstelling van de werking van apparaten, m.n. van een stroomverloop, d.m.v. blokjes, waarin de functies aangegeven zijn, ≈ *blokdigram* (2)

blokschijf de • middendeel van een katrol waar het touw over loopt

blokschip het • onttakeld schip, ingericht als wachtschip, hospitaal, drijvende batterij enz.

blokschoen de • klomp, houten schoen

blokschrift het • schrift in blokletters

bloksein het • bloksignaal

blokseindienst de • spoorw. het seinen van blok tot blok

bloksignaal het • signaal of sein van een blokstation naar een voorgaand gezonden, dat de trein voorbij en het blok vrij is, ≈ *bloksein*

bloksnelheid de • luchtv. gemiddelde snelheid van een verkeersvliegtuig tussen twee luchthavens

bloksnijder het • gereedschap voor het insnijden van schroefdraden

bloksnor de • min of meer rechthoekige volle snor, die alleen de huid tussen de neus en de bovenlip bedekt, bv. chaplinsnor of hitlersnor, ≈ *tandenborstelsnor*

blokspatie de • drukk. spatie waarvan er drie in een 'vierkant (7) gaan

blokspil de • molenb. spil door de lopersteen van koren- en pelmolens, steunend in de steenbus van de legger

blokstaart de • afgeknotte staart

blokstaarten alleen onbep. wijs • couperen

bloksstelsel het • stelsel van een spoorweg in blokken te verdelen en met blokstellen een geregelde seindienst in te stellen, waardoor een veilige treinenloop verzekerd is, ≈ *bloksysteem*

bloksstrooien alleen onbep. wijs • BE het sneeuwvrij maken van wegen, waarbij het verkeer achter een of meer sneeuwruimers moet rijden

bloksroom de • aandr. het naar beneden gaan van door verwerping vrijgekomen rotsblokken langs een bep. baan

bloksrop de • strop om een katrol te bevestigen

bloksysteem het • bloksstelsel

bloktackle de 1 voetbal, hockey e.d. verdedigende actie waarbij een 'blok (38) wordt gezet 2 voetb. actie waarbij een verdediger de tegenstander het schieten belet door zijn voet(en) tegen de bal te zetten

bloktandlijst de • tandlijst

bloktegel de • verglaasde wandtegels met schuine kanten, waardoor deze tegels aan de wand zich als blokken voordoen

bloktiend de & het • tiend die op een bep. blok land rust

bloktijd de 1 BE; inf. periode waarin 'geblokt wordt 2 aangesloten reeks werkuren (bv. van 10 tot 4) waarin werknemers met variabele werktijden op het werk aanwezig moeten zijn (voor de overige uren heeft de werknemer de vrije keuze)

bloktin het • tin in blokken, ≈ *schuifjestin*

bloktostel het • spoorw. toestel om naar een voorgaand blok te seinen dat het blok vrij is

bloktong de • dat gedeelte van een wagen, dat het onderstel met de disselboom verbindt

bloktrede de 1 trede van een trap die uit één stuk gemaakt is 2 onderste, oorspronkelijk massieve, houten of stenen trede van een trap, die om de trappaal loopt

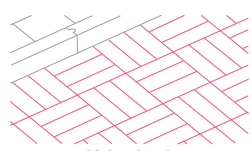
blokkuur het • les- of studie-uur van aanzienlijk langere duur dan 50 à 60 minuten

blokvak het • BE; studentent. vak waarvoor veel uit het hoofd geleerd moet worden

blokvat de • zekere rattenval

blokveld het • geol. opeenhoping van rotsblokken, ontstaan door verwerping langs de breukvlakken van gesteenten die aan de oppervlakte liggen

blokverband het • timm., mets. metselverband van afwisselend kop- en streklagen, waarbij de stootvoegen van de streklagen niet verspringen ten opzichte van de kopse stootvoegen

blokverlof het • BE; studentent. vrije tijd voor scholieren of studenten om hun examens voor te bereiden

blokverwarming de • centrale verwarming van een heel huizenblok of van een complex woningen vanuit één stookplaats

blokvet het • hard smeervet, bestaande uit een mengsel van olie en zeep

blokvijl de • platte vijl, rechthoekig van doorsnede en zonder punt

blokvink de • reg. koolmees

blokvorming de • aansluiting van een groep staten of partijen met gemeenschappelijke belangen

blokwachter de 1 spoorwachter over een blok 2 toezichhouder op een blok woningen e.d.

blokwagen de • wagen op vier even hoge wielen en zonder schotten, voor het vervoer van zware lasten als balken, steenblokken enz., ≈ *mosterdpot* (3), *boskar*

blokwals de • wals voor het uitwalsen van blokken

blokwand de • wand, samengesteld uit horizontaal op elkaar geplaatste balken

blokwerk het 1 g.mv. • geweven stoffen met blokken, ≈ *bloksesgoed* (2) 2 -en • scheepst. alle blokken van een schip 3 -en • org. samenstel van pijpen van dezelfde toon (of met een octaaf verschil) a ook fluitregister 4 g.mv. • het machinaal sigaren maken 5 g.mv. • sigaren waarvan de bosjes in blokken gemaakt zijn, ≈ *handwerk*

blokwervel de • vergroeid geheel van twee of meer wervels

blokwiel het • blokrad

blokwield bn. • reg. met blokwielen

blokszak de • gevulde zak die min of meer blokvormig is

blokszandsteen het & de • stofn. quaaderzandsteen (1)

blokszegel de • zegel voor vier, negen of dertien weken in eens, op een formulier te plakken

blokzeilen onov. ww. (vnl. in de onbep. wijs); **blokzeilde**, heeft geblokzeild • veroud. met fikse, lange slagen schaatsenrijden, terwijl je bij elke streek overhelt; vgl. *²fleuren*, *baai-vangen*

bloksilver het • zilver in blokken, ≈ *staafsilver*

bloksink het • zink in blokken, ≈ *plaatzink*

bloksode de • elk van de dikke graszoden die met de graszijde naar anderen als stenen op elkaar worden gestapeld, ter bekleding van een talud of om steile belopen mee op te zetten, ≈ *stapelzode*

blom de -men • reg. bloem (in de alg. taal in figuurlijk gebruik): *een jonge blom van achttien jaren* een jong meisje

Blom veroud. ben. van een hond waarvan je de naam niet weet: uitdr. *er zijn meer hondjes die Blom heten* → *hondje* (1)

blommig bn. 1 bloemig (2) 2 inf. seksueel aantrekkelijk

¹blond bn.; -er, -st 1 van haar van een lichte, naar het goudgeel overhellende kleur: *blond haar hebben* 2 meton.; van personen

¹blond (1) haar hebbend: *een blonde man, vrouw; blond meisje*

blondie, blondje, blondine; blond zijn a haar hebben met een lichte, goudgele kleur b scherts. dom zijn: *ik ben blond, niet dom; blond hè?* 3 bij verg. lichtkleurig en min of meer stralend, spiegelend: *de blonde duinen; blond bier* diepgeel bier, m.n. met meer smaak en een hoger alcoholpercentage dan pils; *de blonde Apollo*; plantk. *blonde zegge* (*Carex hostiana*); dierk. *blonde rog* (*Raja brachyura*) 4 bont: alleen in de verb. uitdr. *iem. blond en blauw slaan* iem. bont en blauw slaan • 1285, Fr.

²blond het; g.mv. • blonde kleur, blond voorkomen

¹blonde de -n • iem. met blond haar, ≈ *¹bruine* (1), *¹rooie* (1)

²blonde het; g.mv. • lichtkleurig bier

³blonde /blɔ̃d/ de g.mv. • stofn. soort van fijne zijden kant met bloemmotieven van dikker garen • Fr.

blonde d'Aquitaine /blɔ̃d(ə)jakitɛn(ə)/ de blondes d'Aquitaine • blond vleesdur • Fr., genoemd naar de regio Aquitaine in Zuidwest-Frankrijk

blondgren ov. ww.; blondeerde, heeft geblondeerd 1 mbt. het haar kunstmatig blond maken 2 mbt. meel goudgeel bakken

blondgelokt bn. • met (lange) blonde haren

blondheid de 1 het blond zijn 2 blonde kleur

blondie de; -s 1 • populair geworden dankzij de (blonde) zangeres Deborah Harry van de popgroep *Blondie* • blonde persoon, m.n. blond meisje, vgl. *blondje* 2 • rechthoekig, bruin cakeje met witte chocolade en nootjes • Eng.

blondjine de -s; -tje • blond meisje, blonde vrouw

blondje het 1 blond meisje, ≈ *blondinetje*: *het domme blondje* 2 blond kind

bloodaard de • arch. lafaard

blood, sweat and tears /blatswetɛntɪːrs/ mv. • geweldige inspanning, moeite, ellende, ≈ *bloed, zweet en tranen* • Eng., samenvattende karakteristiek van de oorlog van 1940-1945 en van de moderne oorlog in het algemeen, ontleend aan de eerste rede die Winston Churchill hield in het Eng. Lagerhuis, na zijn benoeming tot eerste minister op 10 mei 1940; de volledige zin luidt: 'I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat.' Mogelijk steekt hierin een reminiscentie aan een regel van Byron in diens gedicht *The Age of Bronze* (1823): 'Blood, sweat and tear-wrung millions'

bloody mary /bladimɹi/ de -s • cocktail van wodka met tomatensap • na 1950 < Eng. *Bloody Mary* [lett. bloedige Ma-

baan, worstelperk **2** veroud. paardenspel (1) **3** publieke attractie in een grote tent, waar voorstellingen van o.a. acrobatiek en dierendressuur gegeven worden; – ook als eerste lid in samenst. als de volgende, waarin het tweede lid een dier noemt, ter aanduiding dat dit gedresseerd is (om in het circus op te treden): *circusbeer*, *circushond*, *circusleeuw*, *circusleeuw*, *circusolifant* **4** fig. gedoe dat aan een circus doet denken; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid een zaak of handeling noemt, ter aanduiding dat deze aan een circus doet denken: *mediacircus*, *modecircus*, *prijzencircus*, *vergadercircus*, *verkiezingscircus*, *wielercircus* • 1616, Lat. < Gr. *kirkos* [kring, renbaan]

circusartiest de • iem. die in een circus optreedt
circusnummer het • onderdeel van een circusvoorstelling
circuspaard het • gedresseerd paard dat in een circus optreedt: *ronddopen*, *-draven*, *-huppelen* als een *circuspaard* zonder eigen wil

circustent de • grote, ronde of ovale tent met naar het midden oplopend dak, geschikt om circusvoorstellingen in te houden

circustheater het • theater, m.n. met het podium centraal, oorspronkelijk speciaal voor circusvoorstellingen

circusvertoning de • fig. malle vertoning, ≈ *gedoe* (1), *poppenkast* (2)

circuswagen de • woonwagen

ciré het; g.mv. • stofn. gewast (kunst)zijden weefsel • 1926-1950, Fr.

cire perdue /sirperdy/ de g.mv. • beeldh. verlorenwasstechniek • na 1950, Fr. [verloren was]

cireren ov. ww.; *cireerde*, heeft *gircireerd* • mbt. meubelen met was inwrijven, ≈ *boenen* • < Fr. *cirer*

ciruse de • werktuig om (parket)vloeren met was te boenen • na 1950, Fr.

cirkant het; -en • verpakking voor zuivel, een beker met twee rechte en twee ronde zijden • samenr. van *cirkel* + *vierkant*, naar de in 1976 door de Belg Bob Van Den Berghé ontworpen cirkante tafel

cirkant bn. • een vorm hebbend die het midden houdt tussen een cirkel en een vierkant: een *cirkante tafel*

cirkel de • -tje **1** meetk. deel van een plat vlak, begrensd door een cirkelomtrek: bij een *bol* grote cirkels deze hebben hetzelfde middelpunt als de bol waarop zij getrokken zijn, × *kleine cirkels*; *omgeschreven cirkel* cirkel die alle hoekpunten van een veelhoek verbindt **2** in het dagelijks leven ronde lijn, ≈ *cirkelomtrek* (2): een *cirkel* beschrijven **3** bij uitbr. kring: uitdr. in een *cirkel* ronddraaien → *ronddraaien* (2); een *vicieuze cirkel* a een reeks van handelingen of redeneringen waardoor je telkens terugkeert in het uitgangspunt dat je wilt verlaten b *redenering* waarbij iem. dat wat bewezen moet worden, als bewezen aanneemt, cirkelredenering; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid noemt waaruit een cirkel bestaat en/of hoe deze gevormd wordt: *beukencirkel*, *bloemencirkel*, *bomencirkel*, *eikencirkel*, *grachtencirkel*, *iepenecirkel*, *keiencirkel*, *palencirkel*, *planetencirkel*, *rotsencirkel*, *stedencirkel*, *stenencirkel*, *sterrencirkel*, *stratencirkel*, *vuurcirkel*, *wegencirkel*, *wilgencirkel* **4** • betekenisontlening van Du. *Zirkel* • besloten kring, ≈ *gezelschap*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de individuen noemt die een besloten kring vormen: *druidencirkel*, *elfencirkel*, *engelencirkel*, *godencirkel*, *heksencirkel*, *ruzendencirkel*, *schrijverscirkel*, *tovenaarscirkel*, *viriendencirkel*, *viriendinnencirkel* • 1220-1240 < Fr. *cercle*

cirkelbank de • bank met cirkelzaag

cirkelbeweging de • het doorlopen, beschrijven van een cirkel of cirkels: een *parige cirkelbeweging* rondgaande beweging waarvan de snelheid en het verloop constant zijn

cirkelboog de • gedeelte van een cirkelomtrek

cirkelboor de • reg. centerboor

cirkelbundel de • wisk. een aantal cirkels die een gemeenschappelijke machtijs hebben

cirkelcanon de • canon waarvan het slot weer op het begin aansluit, canon zonder einde

cirkeldefinitie de • definitie van een woord met een ander dat op zijn beurt door het eerste gedefinieerd wordt

cirkeldeling de • verdeling van een cirkelomtrek in een aantal gelijke bogen

cirkeldiagram het • diagram waarbij de gegevens in een of meer cirkels worden voorgesteld, ≈ *taartpuntdiagram*

cirkeldoorsnede de • vlakke doorsnede die de vorm van een cirkel heeft

cirkeldriehoek de • door cirkelbogen gevormde driehoek

cirkelen onov. ww.; *cirkelde*, heeft *gēcirkeld* • m.n. van vogels en vliegtuigen zich (als) langs een cirkelomtrek bewegen, in kringen vliegen

cirkelgang de • cirkelvormige, in zichzelf gesloten beweging, ≈ *kringloop* (2): de *cirkelgang* van het leven

cirkeling de • het cirkelen, rondgaande beweging

cirkelkegel de • kegel met een cirkel als grondvlak

cirkelloop de • kringloop

cirkelloper de • handbal speler die zich bij een aanval steeds rond de cirkel voor het vijandelijke doel begeeft om zo de verdediging af te leiden

cirkelmaaier de • maaimachine met horizontaal gerichte maaischijven

cirkelnet het • een aantal cirkels die een gemeenschappelijk machtpunt hebben

cirkelomtrek de **1** meetk. gesloten vlakke kromme lijn waarvan alle punten op gelijke afstand liggen van eenzelfde punt in haar vlak **2** in het dagelijks leven cirkel (2)

cirkelredenering de • redenering die in haar uitgangspunt terugkeert, ≈ *petitio principii*, *circulus in probando*

cirkelrond /bij attr. gebruik is *cirkel* beklemttoond/ bn. • rond als een cirkel, × *bolrond* (1), *rolrond*, *'eironde*

cirkelschaar de • instrument voor het uitsnijden van ronde schijven

cirkelschijf de • cirkelvormige schijf

cirkelsector de • deel van een cirkel ingesloten door twee stralen en een cirkelboog

cirkelsegment het • deel van een cirkel ingesloten door een koorde en de cirkelboog

cirkelsproeier de • tuinsproeier die in de ronde sproeit; vgl. *zwenksproeier*

cirkelzaag de • cirkelvormige zaag, meestal onder de zaagbank geplaatst en door een opening gedeeltelijk daarboven uitkomend, ≈ *rondzaag*, × *rechte zaag*

cirkelzaagblad het • zaagschijf

cirkelzaagmachine de • zaagmachine met een cirkelzaag, × *beugelzaagmachine*

cirlgors de • soort van gors uit Zuid-Europa (*Emberiza cirilis*) • 1926-1950, van It. *cirlo* [cirlgors], van *zirlare* [fluiten (van vogels)] + *gors*, etymologie onbekend

cirometer de • werktuig om de sterkte van wolvezels te bepalen • 1847, gevormd van *cirrus* + *meter*

cirrocyclus de • kleine vlokke wolkenballen in rijen gerangschikt, ≈ *schapenwolkjes*, *vederstapelwolk* • 1861, gevormd van Lat. *cirrus* [krul] + *cyclus* [stapel]

cirroze de • med. eindstadium van verscheidene chronische ziekten van de lever (soms ook wel van een ander orgaan), waarbij het parenchym schrompelt en het interstitiële weefsel in omvang toeneemt • 1910-1914, gevormd van Gr. *kirros* [bleekgeel], naar de kleur van de aangetaste lever + *-ose*
cirrostratus de • effen sluier van wolken waar de zon of maan flauw doorheen schijnt, ≈ *vederlaagwolk* • 1861, gevormd van Lat. *cirrus* [krul] + *stratus* [dek, deken]

cirrus de *cirri* of -sen • uit ijskrystallen bestaande hoge wolk van vezelige structuur die eruitziet als een veer of pluim, zich met andere verzonnen als regelmatige strepen aan de hemel, ≈ *vederwolk*, *windveer* (1): *valse cirrus* aambeeld (5) • 1861, Lat. [haarlok, krul, franje]

cis /sis/ de -sen • muz. **1** met een halve toon verhoogde c **2** drieklank met cis als grondtoon **a** toonsoort daarop • 1832 < Du. *Cis*, van C + een verbastering van Fr. *dièse* < Gr. *diesis* [halve toon]

cis /sis/ de -sen • verk. van ²*cisgender*

cis- **1** chem. als voorvoegsel om aan te geven dat atoomgroepen zich aan dezelfde zijde van het referentievlak van een dubbele binding, van een ring of van een centraal atoom in een molecuule bevinden, × *trans-* (4) **2** als voorvoegsel in van bijvoeglijke naamwoorden afgeleide bijvoeglijke naamwoorden die betekenen: het door het tweede lid genoemd

niet overschrijdend: *ciscultureel*, *cisgeen*, *cisgenetisch*, *cissexueel* • < Lat. *cis* [aan deze kant, van dezelfde zijde als]

CIS het • in NL *Centraal Informatiesysteem Schade* (samenwerkingsverband van schadeverzekeraars)

cis-Alpijns bn. • aan deze zijde van de Alpen (gelegen), < *trans-Alpijns* • Lat.

cisbuteendizuur het • chem.; systematische naam voor maléinezuur

ciseleren ov. ww.; *ciseleerde*, heeft *geciseleerd* **1** mbt. gegoten metalen voorwerpen met een steekbeitel bewerken, er figuren in maken **2** fig.; i.v.m. andere kunsten zeer fijn bewerken: *een fijn geciseleerde literaire stijl* • 1860 < Fr. *ciseler*

cisgeen bn. • door middel van, betreffende cisgenese

cisgender bn. • een genderidentiteit hebbend die overeenkomt met het biologische geslacht dat bij de geboorte is vastgesteld op basis van de fysieke geslachtskenmerken: *een cisgender identiteit; een cisgender man, vrouw*

cisgender de -s • iem. met een genderidentiteit die overeenkomt met zijn of haar biologische geslacht (verk. ²cis) • samengesteld met Lat. *cis* [aan deze kant, van dezelfde zijde als] + Eng. *gender* [geheel van sociale en culturele kenmerken van een sekse]

cisgenese de g.mv. • genetische modificatie d.m.v. overbrenging van soorteigen genen van het ene organisme naar het andere

cisiojaan de cisiojanen • middeleeuws hulpmiddel voor de kalenderinrichting, bestaande in een aantal Latijnse verzen waarvan de beginletters de vaste kerkelijke feestdagen en heiligendagen aanduiden • 1824 < mc. Lat. *cisiojanus*

cisis de -sen • muz. *dubbel verhoogde c*

cisman de • cisgender man

cisplatina het • middel dat gebruikt wordt bij de bestrijding van tumoren, een cytostaticum

cissoïde de -n of -s • klimoplijn

cisterciënzer de -s • lid van een contemplatieve kloosterorde, vr. *cisterciënzerin*, ≈ *bernardijn* • 1832, genoemd naar *Cistercium*, de Lat. naam van *Cîteaux* waar in 1098 de cisterciënzerorde werd gesticht

cisterciënzer bn. • van (de) cisterciënzers: *een cisterciënzer monnik*

cisterne de -n • regenbak, regenput; vgl. *citerne* • 1285 < Lat. *cisterna*

cistushars het & de • welriekende hars • van mod. Lat. *cistus* < Gr. *kistos* [soort boom]

cistusroos de • plantengeslacht uit de zonneroosjesfamilie (*Cistus*), ≈ *rotsroos*

cisvrouw de • cisgender vrouw

CIT de • *Conférence Internationale du Travail*, Internationale Arbeidsconferentie

CIT het • *Comité International des Transports Ferroviaires* (internationale commissie voor het vervoer per spoor) • Fr.

citaat het; **citaten** **1** passage (8) die letterlijk uit een andere bron wordt overgenomen, als bewijs, getuigenis of voorbeeld, ≈ *aanhaling* (4): <Citaten zijn imitaties waarover is nagedacht.> Koos van Zomeren; *een letterlijk citaat; einde citaat* duidelijkheidshalve gezegd als iem. ophoudt met citeren; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de bron noemt: *Bijbelcitaat, boekcitaat, briefcitaat, collegecitaat, e-mailcitaat, gedichtcitaat, interviewcitaat, Korancitaat, krantencitaat, liedcitaat, literatuurcitaat, poëziecitaat, prozacitaat, psalmcitaat, romancitaat, schrijverscitaat, Shakespearecitaat, tekstcitaat, Thoracitaat*; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid het onderwerp noemt: *belastingcitaat, drankcitaat, godsdienstcitaat, liefdescitaat, literatuurcitaat, muziekcitaat, natuurcitaat, oorlogscitaat, sportcitaat, tangocitaat, voetbalcitaat* **2** fragment van een kunstwerk dat ontleend is aan of geïnspireerd is op een ander kunstwerk, m.n. ontleende passage uit een film of muziekstuk; – ook als tweede lid in samenst. als de volgende, waarin het eerste lid de bron, m.n. een kunstgenre, noemt: *architectuurcitaat, balletcitaat, danscitaat, discocitaat, filmcitaat, jazzcitaat, operacitaat, rockcitaat* • 1840 < Lat. *citatum*

citaatrecht het • recht van overname van citaten (1, 2)

citabel bn. • geschikt om geciteerd te worden: *deze minister is altijd goed voor enkele citabele reacties*

citadel de -len of -s • afzonderlijk te verdedigen deel van een vestingwerk in of nabij een stad gelegen, om de lokale bevolking in toom te houden, ≈ *dwangburcht, kasteel* • 1588 < Fr. *citadelle* < It. *cittadella* [eig. stadje]

citadelpoëzie de **1** poëzie waarin de lof gezongen wordt van de verdediging van Antwerpen door Chassé in 1832 **2** bij uitbr. alle poëzie waarin de strijd van de Nederlanders tegen de Belgen ten tijde van de Belgische Revolutie bezongen wordt

citadelschip het • 19e-eeuws oorlogsschip waarvan de bewapening enz. in een gepantserd dekhuis was geplaatst

citatenboek het • verzameling citaten als boek uitgegeven

citatenjager de • iem. die voortdurend citaten aanhaalt om met zijn belegenheid te pronken

citaten-schat de • verzameling citaten

citatie de **1** veroud.; boekdr. citaat **2** keer dat een werk geciteerd wordt • 1366 < Laatl. *citatio* [dagvaarding]

citatie-index de • aanwijzing hoe vaak een bep. artikel sinds zijn publicatie door anderen is geciteerd

cité de • BE woonwijk gebouwd door een bep. bedrijf voor zijn werknemers (bv. de mijn-cités in de mijnstreek) • 1847, Fr. [stad]

citeertitel de • titel waaronder een werk of een tekst (bv. een wettekst) geciteerd kan worden

citer de -s **1** muziekinstrument met vele over een vlakke klankbodem gespannen snaren, dat met een plectrum bespeeld wordt **2** fig. zinnebeeld van het dichterschap • 1588 < Du. *Zither*

citeren ov. ww.; *citeerde*, heeft *geciteerd* **1** mbt. een schrijver, zijn werk, een gezegde, iemands woorden gewag maken van ..., ≈ *aanhalen* (7): *uit het werk van Goethe, Shakespeare citeren; een bron citeren: een betrouwbare bron citeren; een politiebroun citeren; correct, verkeerd, onvolledig geciteerd worden **2** mbt. een fragment van een (beeldend) kunstwerk, film of muziekstuk ontlent (3) • 1451-1500 ‘dagen voor een geestelijke rechtbank’ < Fr. *citer**

citerne de -s • BE; niet alg. **1** olietank **2** tankwagen • 1772, Fr.

citerpen de • plectrum waarmee de citer geslagen, bespeeld wordt, ≈ *cier*

Cites de • *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora* (internationale overeenkomst betreffende de handel in bedreigde diere- en plantensoorten) • Eng.

Cités /sites/ het; g.mv. • straatnaam in de voormalige Belgisch-Limbursche mijnstreek, ontstaan uit de mengtaal van o.m. Nederlands, Limburgs, Grieks, Italiaans, Spaans, Marokkaans en Turks

citetaal de • BE in een cité ontstane en gesproken mengtaal, bv. het Cités in de voormalige Belgisch-Limbursche mijnstreek

cité universitaire /siteyniversite:r/ de cités universitaires • complex van gebouwen in het 14e arrondissement van Parijs, door verschillende naties opgericht voor hun studenten (ook wel elders) • Fr.

citaten • Het gebruik van trefwoorden wordt in de Dikke Van Dale waar nodig geïllustreerd aan de hand van voorbeelden: vaste verbindingen, collocations, formules, uitdrukkingen, spreekwoorden en illustratieve zinnen. Een bijzonder type voorbeeld is het citaat: een zin of passage die is overgenomen uit de Bijbel, uit een roman of gedicht, of uit een krant of tijdschrift. Voorbeelden van citaten zijn:

‘Wij zijn nu eenmaal geboren moralisten, hier in Holland, het theologiseren zit ons in het bloed.’ van Simon Vestdijk, ‘Elk verlangen kweekt weer andere verlangens aan.’ van Paul Snoek en ‘We denken van onszelf dat we helden zijn, maar in werkelijkheid zijn we labbekakken.’ van Tip Marugg.

Een citaat in de Dikke Van Dale fungeert niet als bewijspplaats van het gebruik van een woord of uitdrukking, maar beoogt een meerwaarde te hebben dankzij het aforistische of metaforische karakter van de aangehaalde zin.

Toen in 1864 de oer-Van Dale verscheen, waren er nog geen auto's, brommers, fietsen, motoren, rijwielen, scooters en trams. Zelfs **paardentram** stond nog niet in dat woordenboek. Het was Johan Hendrik van Dale zelf die het Engelse leenwoord **tramway** in het naar hem vernoemde woordenboek opnam: 'eene soort van ijzeren spoorweg, waarop de wagens door paarden worden voortgetrokken'. Er bestonden nog geen stoomtrams of elektrische trams, de tramway was het zogenaamde **paardenspoor**, al ontbrak dat trefwoord in de Van Dale van 1872.

De eerste edities van de Dikke Van Dale verschenen, kortom, in een tijd dat we ons nog te voet, te paard, met paard en wagen of per postkoets verplaatsten. Bij **mobilititeit**, dat destijds tamelijk abstract 'beweeglijkheid' betekende, dacht nog niemand aan verkeer of vervoer. Pas rond 1900 verschenen de heden-daagse vervoermiddelen op de weg. En in het woordenboek. Zoals **fiets**, dat in 1898 werd opgenomen met de omschrijving 'vélocipède, rijwiel'.

Automobielen bij verkorting **auto**, **autobus** ('als omnibus gebruikte auto') en **motorfiets** werden in 1914 in de Van Dale opgenomen. Het verschijnen van **auto**, **motor**, **bus** en **fiets** in het straatbeeld én in het woordenboek was het begin van een steeds verder uitdijende reeks zeer uiteenlopende woorden en uitdrukkingen met betrekking tot het wegverkeer, die achtereenvolgens hun opwachting maakten in het woordenboek: van **ademtest** tot **zwaailicht** en talloze woorden daartussenin.

Inmiddels staan er in de Dikke Van Dale duizenden trefwoorden en uitdrukkingen die verband houden met het al dan niet gemotoriseerde wegverkeer. Sommige zijn relatief nieuw (**e-bike**, **nulemissievoertuig**, **sjoemeldiesel**) en nog volop in gebruik, andere zijn alweer op hun retour of zelfs goeddeels verdwenen. Wie gebruikt nog weleens het woord **autoverschrikker** voor een 'uitklapbare reflector aan de zijkant van een fiets om ervoor te zorgen dat auto's op veilige afstand passeren'? Wie kent nog het woord **knipperbol**, een 'bolvormig knipperlicht bij oversteekplaatsen dat aangeeft dat voetgangers daar ongehinderd door overig verkeer moeten kunnen oversteken'? Hoe lang zullen we bij het woord **praatpaal** nog denken aan een 'paal met een telefoon voor noodgevallen zoals die vroeger aan een snelweg stond'?

Met het verdwijnen van **brandstofauto's** en de opkomst van **zelfrijdende** elektrische voertuigen zullen de komende decennia veel woorden en uitdrukkingen met betrekking tot mobiliteit die in de 20e eeuw zijn opgekomen, taalfossielen worden. Hoe zal het uitdrukkingen als *gas geven*, *plankgas rijden* en *met de vlam in de pijp* vergaan als er alleen nog maar 'stroom' onder de motorkap zit?

De democratisering van auto's, brommers en motoren zorgde in de 20e eeuw voor een merkwaardig fenomeen: sommige autotypes kregen bijnamen, die vervolgens zo courant werden dat ze onderdeel werden van onze woordenschat en in het woordenboek werden opgenomen, zie het taalverhaal *De heilige koe*. Veel van die autotypes zijn nu geliefde **klassiekers** of **oldtimers**. Hun bijnamen komen inmiddels uit de oude doos en horen vaak al niet meer tot de levende woordenschat, maar zijn nog wel thuis in het taalmuseum dat een woordenboek als de Dikke Van Dale ook is.

ademtest
autoloze zondagen
avondspits
bakfiets
bakfietsmoeder
bandenspanning
benzinepomp
bermmonument
bermtoerisme
camper
carjacking
dashboard
deelauto
dinkey toy
elektrisch rijden
file
foutparkeerder
gevaarendriehoek
gezinsauto
handschoenenkastje
invoegend verkeer
japanner
kijkersfile
leasebak
middenklasser
nummerplaat
oliedrukklampje
parkeerhaven
pechhulp
pooierbak
quad
rijbewijs
ritsvak
strandrace
terreinauto
trajectcontrole
uitparkeren
verkeersader
verkeersbrigadier
verkeersregel
vluchstrook
wegenwacht
winterband
youngtimer
zebrapad
zonnecelauto
zwaailicht

In vroege edities van de Dikke Van Dale zijn hier en daar literaire citaten opgenomen. Meestal zijn ze afkomstig uit het werk van 18e- en 19e-eeuwse literatoren zoals Staring, Van Lennep, Busken Huet en Beets – auteurs die we nu niet meer zo vaak lezen. Zo vind je in de 4e editie (1898) bij **nat** in de betekenis ‘water’ als illustratie de eerste regels uit het ooit vrij bekende gedicht *Waterloop* van A.C.W. Staring: *Nu baant zich 't nat een heimelijk pad.*

Met de aanstelling van C. Kruyskamp als hoofdredacteur van de Dikke Van Dale begint het aantal literaire citaten vanaf de 7e editie (1950) toe te nemen. Vooral in de 8e editie van 1961 is het aantal citaten sterk uitgebreid. Stond er in 1950 slechts één citaat van Arthur van Schendel in de Dikke Van Dale, in 1961 waren dat er meer dan vijfhonderd, waaronder *weinig zwam en aangroei* op het hout bij **aangroei** en *Neel hielp bij het roeren van de avondpap* bij **avondpap**. Het is duidelijk dat zulke citaten illustratief bedoeld zijn of als **bewijsplaats**: ‘passage die het bestaan van een woord of uitdrukking in een bepaalde betekenis aantoonst’. Naast Van Schendel worden ook andere auteurs overvloedig geciteerd, zoals Geerten Gossaert (bijna 250 keer), Aart van Looy (ruim 200 keer) en Bordewijk (ruim 100 keer). Ook de historicus Huizinga werd honderden keren geciteerd.

In de keuze van de citaten kwam in de jaren zeventig en tachtig verandering. Zo nam het aantal citaten van Van Schendel drastisch af, terwijl dat van de modernere schrijvers Vestdijk en Bordewijk toenam.

In de jaren negentig veranderde het beleid ten aanzien van citaten in het woordenboek. Met de komst van gemakkelijk raadpleegbare corpora verloren citaten hun functie als bewijsplaats. Daarom werden veel citaten die alleen een illustratie waren van het bestaan van een woord in een bepaalde betekenis, geschrapt uit het woordenboek. Maar citaten verdwenen niet helemaal. Als illustratiemateriaal waren citaten voortaan vooral interessant als ze een aforistische strekking hadden of iets verduidelijkten over de betekenis of het gebruik van een trefwoord. Het betekent dat er meer citaten met een soort *pointe* in de Dikke Van Dale kwamen, zoals

‘Hoe hard het resultaat ook is, bevriezing schijnt een zachte dood te zijn.’

Koos van Zomeren

‘Poëzie is op de overtreffende trap van jezelf gaan staan, helemaal boven aan het laddertje, en dan nog een trapje hoger proberen te komen.’

Herman de Coninck

‘De zee kun je horen met je handen voor je oren, in een kokkel, in een mosterdpotje, of aan zee.’

Judith Herzberg

Daarnaast behielden klassieke zinnen uit de Nederlandstalige literatuur hun positie in het woordenboek, zoals

‘Natuur is voor tevreden en legen. / En dan: wat is natuur nog in dit land? / Een stukje bos, ter grootte van een krant, / Een heuvel met wat villaatjes ertegen.’

J.C. Bloem

‘Kunst is de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie.’

Willem Kloos

Door deze vervangingsoperatie is het aantal citaten in de Dikke Van Dale de afgelopen decennia weliswaar teruggebracht, maar de aard van de gebleven en toegevoegde citaten heeft de culturele functie van het woordenboek versterkt.

zestiende editie, 2022

dt-fout de spelfout waarbij de werkwoordsuitgang *d, t* of *dt* niet correct wordt geschreven: *‘Een echte mierenneuker kan zelfs in een gsm-nummer een dt-fout ontdekken.’* Johan Terry

perk het; -en **1** door een omheining of anderszins afgebakend stuk grond; afgebakende ruimte **2** *sector van een oppervlak gebogen lijn die afbakt van een wand- of plafondoppervlak, soms gedecoreerd* **7** begrenzing, grens: *de perken van tijd en plaats*; uitdr. *geen perken kennen* onbegrensd zijn, alle maat of matiging te buiten gaan, vgl. *onbeperkt* (3); uitdr. *binnen de perken* de grenzen niet overschrijdend: *‘Binnen de perken zijn de mogelijkheden even onbeperkt als daarbuiten.’* Jules Deelder; uitdr. *binnen de perken blijven, houden, zijn* zekere grenzen niet overschrijden; uitdr. *alle perken te buiten gaan, overschrijden* onaanvaardbaar zijn; uitdr. *aan iets paal en perk stellen* → ‘paal (7)’ 1287, nevenvorm van *perk*

prikbord het **1** bord om briefjes met mededelingen, plaatjes enz. op vast te prikken: *‘Als je goed kijkt zijn vogels punaises / en de lucht een prikbord.’* Marieke Lucas Rijneveld; een briefje op het prikbord hangen; digitaal, virtueel prikbord via het internet raadpleegbaar elektronisch platform waar je informatie kunt uitwisselen **2** bij uitbr. elektronisch bediend mededelingenbord

Uiterlijk schoon is slechts vertoon – dat spreekwoord beschrijft kort en bondig hoe onze voorouders aankeken tegen de **cosmetiek** oftewel de ‘verfraaijingskunst; middel tot verfraaiing van de huid of het haar’ (1864). In de vroegste edities van de Dikke Van Dale houden dan ook maar weinig trefwoorden verband met **schoonheidsverzorging**: de ‘vormen van lichaamsverzorging die gericht zijn op het verbeteren en accentueren van de uiterlijke schoonheid’.

Waarschijnlijk werd cosmetiek destijds beschouwd als pure luxe. In de Van Dale-editie van 1898 staat weliswaar al wel het trefwoord **schoonheidsmiddel** (‘middel door dames aangewend of aan te wenden, om hare schoonheid te verhoogen’), maar afgezien van **blanketsel** (‘poeder of kleursel om het aangezicht blank te maken’) maakten die middelen blijkbaar nog geen deel uit van de omgangstaal. Zelfs **poudre de riz** (‘gemalen en geparfumeerd talkpoeder als blanketsel gebruikt’), destijds hét middel om het gelaat te **blanketten**, werd pas in 1950 als trefwoord in Van Dale opgenomen. Het woord *blanketsel* is trouwens veelzeggend wat betreft het schoonheidsideaal in de eerste helft van de zoe eeuw: een bleke gelaatskleur werd geassocieerd met welstand, terwijl een zongebruinde gelaatskleur veeleer in verband gebracht werd met het (arme) buitenleven van boeren en landarbeiders.

Uiterlijke schoonheid en schoonheidsverzorging worden pas in de tweede helft van de zoe eeuw relevant. Woorden als **huidcrème**, **lippenstift**, **lotion**, **make-up**, **maquillage**, **rouge** maken in 1950 hun opwachting in de Dikke Van Dale. Vervolgens duurt het nog meer dan een kwart eeuw voordat woorden als **haarlak**, **mascara**, **oogschaduw**, **schoonheidsmasker** en **wimperkruller** zo ingeburgerd zijn, dat ze rijp geacht worden voor vermelding in de Van Dale-editie van 1976.

Je zou haast denken dat vrouwen tot ver in de zoe eeuw in cosmetisch opzicht onopgesmukt door het leven gingen. Het trefwoord **opmaken** stond destijds natuurlijk al wel in de Dikke Van Dale, maar pas in 1950 werd daar de betekenis ‘een make-up aanbrengen’ bij vermeld. Uit de vermelde voorbeeldzin *zij is erg opgemaakt vandaag* zou je desgewenst een waardeoordeel kunnen opmaken.

Overigens doet deze definitie net als die van **make-up** en **maquillage** in de Van Dale-editie uit 1950 vermoeden dat iemand anders of jezelf opmaken vooral met de toneelwereld werd geassocieerd. Zo werd **maquillage** in 1950 beschreven als ‘1 het schminken, blanketten; 2 blanketsel’, terwijl het Engelse leenwoord **make-up** zelfs expliciet met het toneel in verband werd gebracht: ‘het verven enz. van het gezicht; – het schminken van acteurs’. Zelfs **rouge** werd destijds in toneeltermen beschreven: ‘rode schmink’.

In het laatste kwart van de zoe eeuw breidde de cosmetische woordenschat in Van Dale zich enorm uit, met woorden die we nu doodnormaal vinden, zoals **beautycase**, **bodylotion**, **eyeliner** en **pancake**. Bovendien kwamen er andere manieren bij om de schoonheid te verhogen. Nadat in 1976 het woord **facelift** zijn entree in de Dikke Van Dale had gemaakt, werd het woordenboek in 1984 uitgebreid met de woordgroep *cosmetische chirurgie*.

Nadien ging het snel met het uiterlijk vertoon en verschenen woorden als **botoxlippen**, **filler** en **rimpelvuller** in het woordenboek, net als **gezichtsserum**, **oogserum** en **micellair water** die er nu aan bijdragen dat we er op ons voordeligst uit kunnen zien als we een selfie maken.

blanketsel zich blanketten cosmetiek		poudre de riz huidcrème lippenstift lotion make-up maquillage rouge	haarlak mascara oogschaduw schoonheidsmasker wimperkruller facelift schoonheidsverzorging		filler rimpelvuller gezichtsserum micellair water oogserum
	schoonheidsmiddel				

botoxlippen

pancake

beautycase
bodylotion
cosmetische chirurgie
eyeliner

In 1961 wordt de **spijkerbroek** voor het eerst in de Dikke Van Dale genoemd: ‘met glimmende nageltjes op de naden en zakken versierde broek’. In dezelfde editie van het woordenboek debuteerde het trefwoord **denim**, de ‘stevige katoenen stof voor werkkleding, in kettingkeper geweven’ waarvan spijkerbroeken veelal worden gemaakt. Maar het woordenboek legde geen verband tussen beide woorden. Dat gebeurde pas in 1999, toen *denim* geherdefinieerd werd als ‘spijkerstof’. **Spijkerstof** zelf werd in die editie omschreven als ‘stevige gekeperde katoenen stof, doorgaans blauw van kleur, syn. *denim*’. Dat was een nieuwe omschrijving, want in 1984 had *spijkerstof* zijn debuut gemaakt in Van Dale met een eenvoudiger definitie: ‘stof voor spijkerbroeken, gekeperde stof’. In 2015 werd de definitie van *spijkerstof* opnieuw herzien. Nu werd het kortweg een ander woord voor ‘jeans’. Het label NL gaf aan dat *spijkerstof* een woord is dat alleen of vooral in Nederland in omloop was.

Jeans zelf was ook in 1984 aan de Van Dale toegevoegd, als ‘broek van gekeperde stof, gewoonlijk blauw van kleur, spijkerbroek’ en bovendien: ‘ook de stof zelf’. In beide betekenissen had het Nederlands dit woord geleend uit het Engels, waarin het al veel langer voorkwam. Rond 1850 was een zekere Levi Strauss (1829–1902) in San Francisco namelijk broeken gaan maken waarvoor hij denim gebruikte, een stof die hij met indigo blauw kleurde. Al snel werden *denim* en *jean(s)* in het Amerikaans-Engelse spraakgebruik synoniemen. In de loop van de jaren zestig werd het ook in ons taalgebied steeds gewoner om een spijkerbroek aan te duiden als een *jeans*. Een van de eerste bronnen die dit taalgebruik optekende, was *Recht voor zijn raap* (1970) van Rouke G. Broersma, met als ondertitel ‘Jargonboek voor hippe en andere vogels’. Inmiddels zijn *jeans* en *spijkerbroek* volwaardige synoniemen, zij het dat de spijkerbroekzegger wat vaker in het noordelijk deel van het taalgebied gevonden wordt, en de jeanszegger wat vaker in het zuidelijk deel.

Over de herkomst van het woord *jeans* is trouwens lange tijd getwist. Er werd wel verondersteld dat *jeans* afgeleid was van de (Franse) mansnaam *Jean*, die in Amerika, vooral in Louisiana, werd gebruikt als spotnaam voor de Franse bewoners. De *s* in *jeans* zou dan afkomstig zijn geweest van *trousers* en dus zouden *jeans* eigenlijk de blauwe broeken zijn van de Franse Amerikanen, die deze broeken in Amerika hadden geïntroduceerd. Dat laatste klopt: de Fransen hadden hun *jeans* inderdaad meegenomen naar Amerika, maar de verklaring van de naam is onjuist. *Jeans* is namelijk ontstaan op basis van een Oudfrans woord *Janne*, dat later *Gênes* werd, de Franse naam voor Genua (Italië). Daar kwam oorspronkelijk de stof vandaan waarvan de blauwe broeken gemaakt werden.

Het woord *denim* is waarschijnlijk een verkorting van het Franse *serge de Nîmes*, een bepaalde stof (*serge*) uit Nîmes (Frankrijk).

